

různé

VŠEVOJSKOVÁ ARMÁDA ČSLA V LETECH 1955–1960

Major PhDr. Jiří Krupička, CSc.

Druhá polovina padesátých let byla obdobím bouřlivého vývoje názorů na vedení bojové a operační činnosti vojsk ČSLA. Budování nové armády, nástroje diktatury proletariátu, zavádění kvalitativně nových prostředků ničení do výzbroje armád a v neposlední řadě i kvalitativně nové úkoly vyplývající z koaliční obrany členských států organizace Varšavské smlouvy byly hlavními faktory, které si vynutily nový přístup k řešení otázek bojové a operační připravenosti pozemních vojsk ČSLA.

Vedení operací se kvalitativně začalo odlišovat od vedení operací předchozího období, kdy se používaly pouze konvenční zbraně.

Vstup do nové etapy vývoje naší armády, jakož i další zvyšování její bojeschopnosti se mohly uskutečnit pouze za účinné pomoci a v úzké spolupráci se Sovětskou armádou, která v tomto směru měla dostatečné předpoklady a rozsáhlé možnosti.

Protože základním vševojskovým operačním stupněm ČSLA byla vševojsková armáda (dále jen VŠA) a rozhodujícím druhem bojové a operační činnosti byl a je útok, zaměřím se na rozbor některých otázek organizace a vedení útočné operace VŠA v letech 1955–1960.

Činnost VŠA v útočné operaci vyplývala z jejího místa a úlohy v operační sestavě frontu. Podle názorů z roku 1955 VŠA mohla být částí hlavního úderného uskupení frontu v jeho prvním sledu nebo mohla útočit na směr pomocného (druhého) úderu frontu, popřípadě vytvářela druhý sled frontu.

Na směr hlavního úderu frontu mohla VŠA plnit úkol ve středu nebo na boku úderného uskupení frontu. Taková armáda dostávala obvykle užší pásmo útoku a měla hlubší a náročnější úkoly. Mohla obdržet větší počet posilových prostředků a v jejím pásmu se zpravidla plánovalo použití většiny jaderných úderů frontu. V případě, že VŠA útočila na pomocném (druhém) směru, mohla plnit úkol buď na boku úderného uskupení frontu, nebo

na samostatném směru. V nutných případech mohla být VŠA částí svých sil i v dočasné obraně s cílem hospodárného využití sil frontu pro důležitý směr.

Ve zvláštních případech a na samostatných, oddělených operačních směrech mohla vést VŠA útočnou operaci samostatně, tzn. mimo rámec frontu a bývala zpravidla přímo podřízena hlavnímu velení.

Až do roku 1958 se názory na místo VŠA v útočné operaci frontu podstatně neměnily. Od roku 1958 a zejména v dalších letech můžeme při studiu jednotlivých operačních cvičení v podmínkách počátečního období války pozorovat, že oproti uplynulému období cvičila VŠA stále více a častěji v sestavě hlavního úderného uskupení frontu nebo na pomocném (druhém) směru útoku frontu. Tedy tam, kde se s ní ve skutečnosti počítalo. Pouze v ojedinělých případech mohla útočit na samostatném směru. Proto ke konci padesátých let rostl i počet frontových operačních cvičení. V souvislosti s danou skutečností se stále více přihlíželo při plánování útočných operací k tomu, aby VŠA útočila (cvičila) v podmínkách příštího možného válčiště. Proto se postupně zvyšovala pozornost řešení takových úkolů, jako byl násilný přechod vodních překážek z chodu, boj v horském a zalesněném terénu apod.

Z operačního předurčení VŠA v rámci útočné operace frontu potom vyplýval její úkol, zesílení i ráz její činnosti v útoku.

Vytváření převahy sil a rozhodků a jejich masové nasazení na rozhodujícím směru úderu VŠA zůstalo hlavním požadavkem i za používání jaderných zbraní. Proto již v prvním dnu boje se mohlo počítat s prolomením taktické hloubky nepřátelské obrany při tempu 3–4 km/h, což umožňovalo dosáhnout předpokládané hloubky asi 30–40 km za první den útoku. (Oper-1-3, 1955, s. 65, VHA-MNO/GŠ-OS, 1954, 83 1/3 258.) Tím se ve srovnání s první polovinou padesátých let zvýšilo tempo útoku VŠA v taktické hloubce nepřátelské obrany v průměru o 10–15 km za den. Proto VŠA mohla první den útočné činnosti dosáhnout zhruba dvojnásobku (někdy i více) původní předpokládané taktické hloubky nepřátelské obrany.

Podstatné zvýšení možností VŠA při vedení útočné operace ve srovnání s první polovinou padesátých let můžeme spatřovat zejména v předpokládaném použití nových prostředků ničení, v postupné motorizaci svazků a v možném zasazování mechanizovaných (tankových) divizí v prvním sledu VŠA. To umožňovalo udržet a zvyšovat tempo útoku nejen na počátku, ale i v průběhu celé operace.

Útočná operace VŠA mohla být vedena za různých podmínek. Mohla být zahajována průlomem připravené nebo spěšně zaujaté obrany nepřítele, v jiných případech útokem na mobilní obranu, kterou americká armáda začala praktikovat zhruba od roku 1955, nebo průlomem opevněného prostoru, jakož i v podmínkách střetného sražení.

V důsledku hlavně použití jaderných zbraní a nutnosti udržet vysoká tempa útoku se začalo uvažovat, že doposud praktikovaná honba za obklíčením protivníka by často vedla k oslabení hlavního uskupení VŠA, tříštila jeho síly, zpomalovala tempo útoku a oddalovala splnění cíle operace. Proto se od roku 1956 začala prosazovat v organizaci a vedení útočné operace snaha ničit odříznuté nepřátelské jednotky a útvary jadernými zbraněmi, svazky útočícími na bocích a zálohami, čímž tento způsob neměl oslabovat hlavní úderné uskupení VŠA. Obklíčení velkých nepřátelských uskupení se mělo „... zpravidla dosahovat vstřícnými údery několika armád.“ (VHA-MNO/GŠ-OS, 1956, 41/9–1b.)

V operační přípravě ČSLA se začala od roku 1957 soustřeďovat pozornost na zahajování útočné operace VŠA průlomem připravené nepřátelské obrany z chodu. I když i dříve se předpokládalo používání průlomu z chodu, byl to především průlom spěšně zaujaté obrany, která se vyznačovala neúplnou připraveností, sníženou odolností apod. Je jisté, že předem připravená obrana se vyznačovala zcela jinými rysy. Avšak po hromadném použití jaderných zbraní se měla odolnost obrany značně snížit. To dávalo předpoklad, že VŠA ji prolomí z chodu a tím využije momentu překvapení. Průlom z chodu se měl vést buď úderným uskupením frontu složeným z několika VŠA, nebo silami jedné VŠA na samostatném směru; přitom druhá alternativa se pokládala za pravděpodobnější. Tak se stalo, že průlom nepřátelské obrany se zaujetím výchozího prostoru k útoku z přímého dotyku s nepřítelem se stával na konci padesátých let postupně výjimkou. Měl být veden jen tehdy, jestliže z jakýchkoli důvodů nebylo možné útočit z chodu. Armáda v takovém případě měla přecházet do útoku buď po vystřídání vojsk v dotyku s nepřítelem, nebo po přeskupení vlastní operační sestavy. (Sm-oper-1, 1962, s. 60.)

Od roku 1957 se zvýšila v ČSLA i nutnost studia a procvičování problematiky organizace a vedení operace VŠA v počátečním období války. Do této doby se těmto otázkám v naší armádě nevěnovala dostatečná pozornost.

Na základě amerických názorů na za-

hajování a vedení bojové činnosti v počátečním období války podstatně se zvýšil význam prvku překvapení. Proto požadavky na bojovou pohotovost vojsk ČSLA s ohledem na možnost překvapivého útoku nepřítele podstatně stouply. Svazky VŠA po vyhlášení bojového poplachu měly obdržet bojové úkoly a bez prodlení přejít k jejich plnění. Posuzování stavu bojové pohotovosti VŠA se tak přestávalo zužovat pouze na vyvedení vojsk při vyhlášení bojového poplachu.

V souvislosti s řešením složitých otázek organizace a vedení útočné operace v počátečním období války, VŠA při zahájení bojové činnosti mohla dostat z počátku „...úkol chránit soustředování a rozvíjení vojsk frontu pro útok...“ (VHA-MNO/GŠ-OS, 1958, 17/7—16.) V tomto případě měla dostávat zpravidla široké pásmo, které někdy dosahovalo až 200 i více km. V něm se musela připravit na útok za složitých podmínek při neustálé bojové pohotovosti a schopnosti odrazit překvapivé údery nepřítele na státní hranici. Hloubka bližšího úkolu VŠA při trvání jednoho dne se měla snížit z předpokládaných 80—100 km přibližně na 70 km a

hloubka dalšího úkolu při trvání tří dnů měla být asi 220—230 km. Příčinu těchto změn musíme hledat především v rozhodném zvyšování počtů předpokládaných jaderných úderů a kvalitě jejich nosičů, které VŠA měla mít k dispozici pro zabezpečení útočné operace. Tím se mělo usnadňovat překonávání nepřátelské obrany v hloubce území po jaderných úderech. Příčinu změn můžeme spatřovat i v tom, že VŠA měla zahajovat operaci prakticky v mírovém složení a organizaci a teprve v průběhu dalších dnů operace (tj. při plnění dalšího úkolu) se předpokládalo s jejím posílením dalšími novými a čerstvými svazky a útvary.

Při srovnání s rokem 1955 měla být v roce 1960 hloubka bližšího úkolu stejná. Na splnění tohoto úkolu měla však VŠA k dispozici pouze polovinu původní doby. Předpokládaná hloubka dalšího úkolu se naopak ve druhé polovině padesátých let neustále zvyšovala. Tuto skutečnost ovlivňovaly zejména rostoucí hloubka obranných sestav protivníka a předpoklad, že vlastní tempa útoku v operační hloubce budou značně vyšší, než v taktické hloubce.

Operační sestava VŠA musela vždy odpovídat zámyslu a cíli plánované operace, musela vycházet z postupně plněných úkolů, jakož i z vlastních a nepřátelských možností.

Aby se VŠA vylhnula hromadným ztrátám způsobeným jadernými údery nepřítele, měla začít rozmišňovat svou operační sestavu rozptýleně.

Na počátku druhé poloviny padesátých let se předpokládalo, že VŠA zahájí operaci zpravidla v síle tří střeleckých sborů, z nichž každý bude mít většinou tři divize. To byl předpoklad, ale skutečnost ukazovala, že vševojskový svaz měl nižší mírové složení, než s jakým byl schopen zahájit útočnou operaci. V dané době mu chyběly i vlastní organické jednotky druhů vojsk, kterých bylo v nových podmínkách nezbytně třeba. Proto při organizaci své sestavy měla být posílána VŠA na směr hlavního úderu frontu zpravidla řadou svazků, útvarů a jednotek druhů vojsk z vyšších stupňů velení. V ostatních případech bylo posílení podstatně nižší.

Na směr hlavního úderu frontu mělo být přibližně takové složení VŠA: 1. sled VŠA o síle dvou střeleckých sborů, 2. sled VŠA o síle jednoho střeleckého sboru, armádní rychlá skupina, armádní dělostřelecká skupina, 1—2 armádní protile-

tařové dělostřelecké skupiny, armádní protitanková a tanková záloha, armádní pohyblivý odřad zatarasovací, armádní ženijní, chemická, spojovací a protivysádková záloha.

Při srovnání s operační sestavou VŠA z první poloviny padesátých let musíme konstatovat, že se začal klást větší důraz na organizaci armádní spojovací a protivysádkové zálohy. Je charakteristický i růst předpokládané síly, množství a významu ostatních záloh, zejména ženijní a protitankové. Tyto zálohy společně s 2. sledem VŠA, vedle dosavadních úkolů z předchozího období, měly obnovovat případné narušení bojových sestav zesílením nebo vystřídáním vojsk 1. sledu VŠA, které byly napadeny jadernými údery nepřítele.

První zkušenosti z operačních cvičení za použití jaderných zbraní ukázaly, že rozptýlená operační sestava a postupující motorizace umožňují např. častěji zasazovat 2. sled VŠA přímo z chodu. To značně zvyšovalo tempo operace. Tak např. se v této době předpokládalo, že VŠA povede útočnou operaci až do hloubky 150 až 200 km, při šířce útočného pásma 50 i více km, v úseku průlomu 24—30 km (Oper-1-3. 1955, s. 83.) a průměrném tempu útoku 30—40 km za den. Operace měla

trvat 5—7 dní a její příprava maximálně 6—8 dní. (VHA-MNO, SBP, 1954, 83—1/12—9.)

Předpokládané použití jaderných zbraní začalo vyžadovat od všech druhů vojsk, aby používala nové způsoby činnosti k zabezpečení dokonalého využití nových zbraní, jejich palebné účinnosti a pohyblivosti.

Po odstranění sborového stupně, od 1. 10. 1956 se začalo počítat s tím, že VŠA bude mít na směru hlavního úderu frontu asi 5—7 divizí, někdy i více. Z toho 3—4 stílečné, 2—3 mechanizované a 1 tankovou divizi.

Nová operační sestava VŠA, její složení a naplnění vševojskovými svazky se mohla pružněji přizpůsobit konkrétní situaci operace, nebyla již tak schematicky svázána s organizační strukturou okruhu a zejména odpovídala novým formám a způsobům vedení bojové a operační činnosti za použití jaderných zbraní.

Zvýšil se počet ženijních sil a prostředků. Nároky na jejich použití v nových podmínkách neobyčejně stoupaly. Došlo i k omezení přidělování chemického vojska, protože VŠA měla k dispozici chemických svazek.

Postupnou motorizací armády ztratila armádní rychlá skupina své funkční a organizační opodstatnění a od konce roku 1956 se přestalo počítat s jejím vytvářením.

Zvláštností nové operační sestavy VŠA bylo, že se v jejím 1. sledu předpokládalo organizování silného úderného uskupení vojsk, schopného prolomit a rozrazit celou taktickou hloubku nepřátelské obrany a zabezpečit úspěšné splnění bližšího úkolu VŠA. To byl doposud málo používaný způsob operačního učenění prvků operační sestavy VŠA pro útok. Toto uskupení mělo být zpravidla v síle 2—3 tankových nebo mechanizovaných a jedné stílečné divize. Druhý sled VŠA měl mít potom 2—3 divize k rozvinutí útoku do operační hloubky a ke splnění ostatních cílů operace. Měl být zasazován z chodu buď postupně, nebo najednou, v závislosti na situaci.

Armáda v této síle měla útočit průměrným denním tempem přibližně o 100 % vyšším, než před rokem 1955. Šířka útočného pásma VŠA měla být okolo 50 km a předpokládaná hloubka úkolu VŠA asi 150—200 km. (VHA-MNO/GŠ-OS, 1957, 17/5/45.) Při srovnání s obdobím kolem roku 1955 to byly hodnoty přibližně stejné, podstatně se nezměnily. Avšak při snížení počtu svazků ve VŠA z 9 na 5—7 divizí v tomto období můžeme konstatovat, že předpokládaný rozmach její útočné operace se podstatně zvýšil. Ke změně do-

šlo i v délce doby přípravy útočné operace. Zatímco např. v první polovině padesátých let se uvažovalo, že tato doba bude 10—15 dní, v roce 1957 to mělo být 5—6 dní. Za situace, kdy se příprava operace plánovala ve zkrácené lhůtě, jen 2 až 4 dny. (VHA-MNO/GŠ-VVS, 1957, 13/6—1.)

Při řešení problematiky organizace a vedení útočné operace v počátečním období války od roku 1957 začaly se objevovat některé odlišnosti při organizaci operační sestavy VŠA oproti vedení útočné operace za běžných podmínek.

Nejdůležitější úlohu při zahajování útočné operace začal získávat boj o čas a o získání iniciativy s cílem přenést hlavní těžiště bojové a operační činnosti na území nepřítel. To předpokládalo, že VŠA při řešení řady důležitých úkolů v první armádní útočné operaci bude zahajovat operační činnost se silami a prostředky, které měla v daném okamžiku k dispozici. Proto na počátku této operace mohla mít VŠA několik motostřílečských a 1—2 tankové divize, jakož i armádní útvarů a svazky druhů vojsk. Její operační sestava a složení se v průběhu operace měly zvětšovat o nové svazky a útvarů (vševojskové a druhů vojsk) ze zálohy hlavního velení v závislosti na množství těchto sil a prostředků, na podmínkách vedení operace a na rázu plněných úkolů. (VHA-MNO/GŠ-OS, 1958, 17/7—16.)

Z toho vyplývá, že VŠA nové organizace lépe odpovídala podmínkám vedení operací v počátečním období války. Ve srovnání s předchozími lety VŠA, která měla pouze dva typy vševojskových divizí — motostřílečské a tankové, dostala se do daleko většího souladu s nutností okamžitě zahájit útočnou operaci. Zvětšila se i palebná a úderná síla řady útvarů a svazků VŠA.

Z vlastních organických a přidělených sil a prostředků měla učlenit VŠA operační sestavu do celkové hloubky 60—90 km. To bylo až trojnásobkem hloubky předpokládané operační sestavy z roku 1952. Sestava mohla mít 1—2 sledy. Vzhledem k nedostatku sil a prostředků ve výchozím položení k útoku nemusel být vždy organizován 2. sled VŠA. Svazky tohoto sledu mohly být často ještě v době zahájení útoku na přesunu z týlu. V takovém případě se musel nahradit vyčleněním armádní zálohy.

Do 1. sledu VŠA se měly zpravidla včleňovat motostřílečské, do 2. sledu motostřílečské a tankové divize. V operační sestavě VŠA měly být dále speciální dělostřílečská skupina, dělostřílečská skupina, protiletadlová dělostřílečská skupina řízených střel a různé zálohy druhů vojsk.

Do armádní speciální dělostřelecké skupiny se měly začleňovat všechny řízené a neřízené reaktivní střely, se kterými mohla VŠA disponovat. Tato skupina měla být určena zejména k ničení jaderného dělostřelectva nepřítele, k vedení úderů na jeho 1. pásmo obrany, jakož i k umlčování soustředovaných záloh a důležitých objektů větších rozměrů jak za dělostřelecké přípravy, tak i v průběhu operace.

Rostoucí počty tanků v nově organizovaných vševojskových svazcích ovlivnily skutečnost, že armádní tanková záloha se od roku 1958 přestala organizovat. Ostatní zálohy se měly vytvářet stejným způsobem, přibližně stejné síly a počty jako v předchozím období. Rozdíl byl v tom, že se již zpravidla organizovaly od počátku operace a nikoli až v jejím průběhu, jak bylo častým jevem v předchozích letech a zejména potom v první polovině padesátých let.

Srovnáme-li např. sílu a složení armádní dělostřelecké skupiny z konce padesátých let a z roku 1954, ukáže se, že se snížila její síla o 1/2—2/3. Tento trend, jakož i to, že armádní dělostřelecká záloha se od roku 1958 zpravidla neorganizovala, ukazuje, že hlavníové pozemní dělostřelectvo a jeho předpokládané použití se ve druhé polovině padesátých let do jisté míry podceňovalo. Jeho podíl na celkových počtech ČSLA se neustále snižoval. Tím byla i VŠA posilována podstatně nižším počtem hlavníového dělostřelectva. Příčinu podceňování můžeme hledat ve druhém extrému této doby — v přeceňování

účinků raketových jaderných zbraní. Další příčinou podceňování hlavníového dělostřelectva vůbec bylo nedocenění skutečnosti, že by válka mohla být vedena i konvenčními prostředky.

Na druhé straně se několikanásobně zvýšil počet armádních protiletadlových dělostřeleckých skupin. Tyto změny si vyžádala neustále se zvyšující náročnost bránit vojska VŠA, zejména její síly a palebné prostředky před rostoucím nebezpečím vzdušného napadení.

Celková tendence vývoje operační sestavy VŠA tak ukázala, že podstatně stouply nároky na úlohu jednotlivých prvků operační sestavy při zabezpečování rostoucích temp útočné činnosti VŠA.

První armádní útočná operace měla mít tyto normy: šířka útočného pásma 110—120 km, hloubka operace 290—300 km, průměrné denní tempo útoku 70—80 km, délka trvání 4 dny. [VHA-MNO/GS-OS, 1960, 17/3—1.] Tempo útočné operace se tak oproti roku 1955 přibližně zdvojnásobilo při dvojnásobném zvětšení šířky útočného pásma VŠA. Zvětšila se i hloubka úkolu VŠA při souběžném podstatném snížení doby na přípravu a doby trvání operace.

Rozmach armádní útočné operace v celé druhé polovině padesátých let, kromě neustále se zvyšující motorizace a palebné síly svazků, zvyšujícího se podílu tankových, ženijních, spojovacích, protiletadlových a jiných sil a prostředků ve VŠA, byl prvořadě ovlivňován předpokládaným množstvím a kvalitou použití jaderných zbraní a využitím jejich účinků.

Kvalitativní změny v organizaci a vedení armádní útočné operace v letech 1955—1960 tvoří východisko, na které se navazovalo při dalším rozpracování a zkvalitňování operačně taktické přípravy ČSLA, zejména potom při řešení otázek počátečního období války v šedesátých a sedmdesátých letech. Ve druhé polovině padesátých let byla rozpracována nejen celá řada otázek teorie a vedení útočné (ale i obranné) operace VŠA s přihlédnutím k novým podmínkám vedení bojové a operační činnosti, ale ČSLA získala i první vlastní zkušenosti z jejich ověřování při výcviku vojsk.

Vývoj otázek organizace a vedení útočné operace VŠA tak představuje zdroj studia vojenskoodborné problematiky a je důležitým podnětem k dalšímu rozvoji vojensko-teoretického myšlení velitelsko-pedagogického sboru ČSLA.